

Cuprins

<i>Notă asupra ediției</i>	9
<i>Autori</i>	13
<i>Lista abrevierilor</i>	25
 <i>Emanuel Copilăș</i>	
Contextul interbelic al comunismului românesc	31
<i>Virgiliu Tărbu</i>	
Instaurarea comunismului în România	49
<i>Eliș Pleșa</i>	
Regimul politic pe vremea lui Gheorghe Gheorghiu-Dej (1948-1965)	65
<i>Octavian Rozke</i>	
Colectivizarea agriculturii în România, între ideologie și pragmatism	80
<i>Darin Dobrin</i>	
Războiul care a urmat războiului: rezistența armată anticomunistă din România	97
<i>Mamela Marin</i>	
Partidul Comunist Român și Nicolae Ceaușescu	122
<i>Cosmin Popa</i>	
„Cabinetul 2” sau criza ceaușismului	142
<i>Marius Gabriel Neculae</i>	
Simbolurile de stat ale României comuniste: emblema, steagul, imnul	176
<i>Corneliu Pintilescu</i>	
Justiție și inginerie socială în România comunistă	197
<i>Ioan Stanomir</i>	
Constituțiile în comunism	210
<i>Cristina Preutu</i>	
Propaganda	217
<i>Florian Banu</i>	
Serviciile secrete românești în timpul regimului comunist (1948-1989)	230
<i>Liliana Corobca</i>	
Cenzura în comunism: instituția, atribuția, practici	254
<i>Flori Bălănescu</i>	
Represiunea în România comunistă (câteva repere)	281
<i>Ionuț-Alexandru Popa</i>	
Închisorile din România	303
<i>Claudia-Florentina Dobre</i>	
Deportarea în Bărăgan: istorie și memorie	330
<i>Florin S. Soare</i>	
Politica demografică a regimului Ceaușescu – o privire de ansamblu	343

<i>Valeriu Antonovici</i>	
Munca patriotică – o muncă forțată sau voluntară?	356
<i>Liviu Pleșa</i>	
„Omul nou”, „cetățeanul combativ”, informatorul, delatorul	365
<i>Flori Bălănescu</i>	
Opoziție/disidență în România comunistă (o propunere de lectură fără pretenții exhaustive)	380
<i>Dalia Báthory</i>	
Maghiarii din România în comunism: între internaționalism și naționalismul românesc	404
<i>Corneliu Pintilescu</i>	
Minoritatea germană	421
<i>Liviu Rotman</i>	
Evreii în România comunistă	441
<i>Manuela Marin</i>	
Romii și regimul comunist din România	465
<i>Adriana Cupea, Metin Omer</i>	
Turcii și tătarii musulmani în perioada comunistă	478
<i>Adrian Nicolae Petcu</i>	
Biserica Ortodoxă Română	496
<i>Cristian Vasile</i>	
Biserica Greco-Catolică și Biserica Romano-Catolică sub regimul comunist	519
<i>Dorin Dobrințu</i>	
Adaptare, represiune, contestare: protestantismul evanghelic în România comunistă	541
<i>Ion Alexandrescu</i>	
Politici și evoluții în economia României (1945-1989)	570
<i>Florea Ionețoia</i>	
Educația și învățământul în anii comunismului	582
<i>Cosmin Popa</i>	
Științele sociale în ccașism. Modernizare și subordonare în anii '70 - '80	598
<i>Gabriel Moisa</i>	
Istoria sub vremuri. Istorie, politică și ideologie în România comunistă	627
<i>Augustin Ioan</i>	
Exercitarea puterii asupra teritoriului: arhitectură, artă monumentală și urbanism în România comunistă (1948-1989)	642
<i>Cristian Vasile</i>	
Politicile culturale în România comunistă	660
<i>Cosmin Năsu</i>	
Artele plastice în regimul comunist	678
<i>Răduț Bîlbîie</i>	
Pregătirea tinerilor scriitori în Școala de Literatură și Critică Literară „Mihai Eminescu”. O comparație cu pregătirea viitorilor artiști plastici în primii ani ai Puterii populare (1948-1955)	711
<i>Bogdan Crețu</i>	
Literatura sub comunism	726
<i>Miruna Runcan</i>	
Teatrul românesc în perioada comunistă	742
<i>Ladislau Cserdes</i>	
Între limitele puterii și puterea limitelor: (R)evoluții muzicale în RPR și RSR	757

<i>Daniel Iftene</i>	
Filmul românesc în comunism: tipare, evadări și cioburi	807
<i>Marian Petcu</i>	
Jurnalismul comunist în România – presa, profesia, legislația	824
<i>Răduț Bilbîie</i>	
Radioul românesc	843
<i>Alexandru Matei</i>	
Televiziunea	865
<i>Valentin Vasile</i>	
Aspecte de viață cotidiană a românilor în primele două decenii postbelice (1945-1965)	881
<i>Emanuel Copilaș</i>	
Cultură și subculturi ale tineretului în România socialistă. Reperu generale	895
<i>Pompiliu-Nicolae Constantin</i>	
Sportul în regimul comunist din România	909
<i>Florin-Răzvan Mihai</i>	
Relațiile internaționale ale României (1945-1989)	925
<i>Vasile Buga</i>	
Evoluția relațiilor politice româno-sovietice. 1944-1989	964
<i>Ion M. Anghel</i>	
România și Pactul Ribbentrop-Molotov: un caz de sechelă eternizată	983
<i>Andreea Iustina Opriz</i>	
Românii din afara granițelor în perioada 1948-1989. Studiu de caz: exilul	996
<i>Sergiu Mustață</i>	
Radio Europa Liberă și România comunistă	1034
<i>Constantin Corneanu</i>	
Eșecul unui regim și revolta asupriților (decembrie 1989)	1053
<i>Cosmin Budeancă</i>	
Cercetarea și memorializarea comunismului românesc	1068
<i>Cristian Preda</i>	
Trei decenii de postcomunism românesc	1087
<i>Index de nume</i>	1103

Liliana Corobca
(editor)

PANORAMA COMUNISMULUI ÎN ROMÂNIA

POLIROM
2020

Remarcabile pentru ieșirea, evadarea, din istorie a „rezistenței prin cultură” sunt două exemple. Dacă prima ediție, din 1983, a *Jurnalului de la Păltiniș* (Gabriel Liiceanu) are o anumită consecvență internă, în ediția din 1991 autorul scrie sec în „Prefață”: „România nu a avut o mișcare asemănătoare *Cartei '77* și niciuna de tipul Solidarnost. Faptul că acest lucru nu a fost cu puțință este poate meritul Securității române sau poate expresia slăbiciunii noastre”¹. Cel mai probabil, asemenea mișcări *nu au existat* pentru că nu au fost consemnate în *Jurnal*. Nici greva minerilor din Valea Jiului nu a existat. Doar cutremurul de pământ din 4 martie 1977 pare să fi existat, poate pentru că nu a intrat în coliziune ideologică cu regimul comunist. Realitatea imediată din *Jurnal* și din *Epistolar*² există în măsura în care nu pune probleme intelectualilor în raport cu autoritățile. O încadrare potrivită a *Jurnalului* a făcut-o (în timp real) Emil Cioran, într-o scrisoare din 1 iulie 1982, expediată de la Paris:

Dragă Doamnă,

Un străin care ar citi Jurnalul d-voastră ar putea crede că în anii aceia oamenii din România nu făceau altceva decât să se piardă în meditații atemporale sau să viseze la soarta civilizației. Oferiți, așadar, o imagine în aparență falsă, dar în fapt veridică a realităților din țară, de vreme ce *întâmplările* pe care le povestiți au existat cu adevărat, fie și numai la Păltiniș...³

Într-adevăr, citite alături de *Ce-ar mai fi de spus* (Dan Petrescu, Liviu Căngeopol), *Spre o filosofie a disidenței* (Gabriel Andreescu), *Scrisori deschise și alte texte* (Doina Cornea), *Intelectualii din Europa de Est* (Milai Botez), *Frig sau frică. Despre condiția intelectualului român de astăzi* (Dorin Tudoran) sau *Culoarea curcubeului '77 (Cutremurul oamenilor)* (Paul Goma), pentru a numi doar câteva cărți, nu neapărat în ordinea apariției sau cronologiei experiențelor pe care le descriu/conțin, diferite ca substanță și stil, *Jurnalul de la Păltiniș* și *Epistolarul* sunt din altă lume, nu din lumea reală a comunismului românesc, ci din turnul de fildeș ridicat deasupra realității. Ele satisfac nevoia de frumos și abandon, de (auto)ficțiune, de care, fără îndoială, oamenii au nevoie. Într-o societate amnezică istoric și etic, în care ficțiunea livrată de partidul-stat deținea monopolul, inclusiv – și mai ales – prin politica editorială centralizată, astfel de lucrări au hrănit somnolența conștiinței individului și a comunității naționale. Din aceeași zonă, *Dialoguri de seară* (înregistrate în 1988) își justifică „rezistența” „nu atât în sfera protestului, cât în consolidarea releelor răbdării, singurele în stare să ofere consistență ideii de rezistență”⁴, avansând ideea de „rezistență spirituală”. O întrebare la care se răspunde mereu prin rîcoșeu: dacă rezistență a fost „rezistența prin cultură”, cum anume a influențat cultura socială, apetența pentru civism, cum și în ce măsură a cultivat discernământul politic? Răspunsul poate fi găsit pe mai multe paliere în istoria și în mentalitățile ultimelor trei decenii.

Într-o discuție cu Vlad Georgescu la Radio Europa Liberă, pe 29 august 1985, la o lună după ce emigrase în urma unei greve a foamei de 40 de zile, Dorin Tudoran vorbește despre cele patru tipuri de intelectuali, așa cum le definise în escul *Frig sau Frică. Despre condiția intelectualului român de astăzi* (difuzat în 1984):

1. Gabriel Liiceanu, *Jurnalul de la Păltiniș. Un model poideic în cultura umanistă*, ediție revăzută și adăugită, Humanitas, București, 1991, p. 13.
2. *Epistolar*, prezentat și îngrijit de Gabriel Liiceanu, Cartea Românească, București, 1987.
3. *Ibidem*, p. 13.
4. Părintele Galeriu, Andrei Pleșu, Gabriel Liiceanu, Sorin Dumitrescu, *Dialoguri de seară*, Harisma, București, 1991, pp. 5-6.

Cele patru tipuri pe care le numeam eu în eseu cu pricina erau niște borne pentru cei care voiau să știe câte ceva mai interesant despre cultura română și despre reacțiile sau lipsa de reacție a intelectualului român vizavi de o putere pe care de altfel n-o iubește, pe care nu o acceptă, dar căreia, practic, până la urmă i se supune. [...] Înțelegeam prin „omul de bine” omul care din punct de vedere profesional este de cele mai multe ori ireproșabil, dar pe care nu l-a frământat niciodată ideea, și nici nu-l va frământa, că rămânând cantonat strict în problemele profesionale nu-și va duce vocația până la capăt [...] deși vrem să ocolim politicul, nu avem cum, el vine peste noi, ne invadează, și a nu-i răspunde înseamnă din punctul meu de vedere o dezertare în fața unei obligații [...] „omul de înțeles” este o treaptă superioară spre rău, în sensul că el este din ce în ce mai conștient de compromisul și de pactul pe care-l face cu puterea și plătește din ce în ce mai mult unei puteri, unui cezar, care și așa a luat aproape totul. „Cazul” este, dacă vrei, opusul *omului de bine*, într-un fel chiar și opusul *omului de înțeles*, în sensul că el, prin proprie răspundere și printr-o vocație pe care nu și-o poate reprimă, trece dincolo de această onorabilitate socială a unui pact, așa, mutual cu puterea, *lasă-mă să exist, te las și eu în pace*, și se autocondamnă la a deveni caz prin câteva gesturi care-l trimit dincolo de un garduleț respectat până atunci. Cel de-al patrulea caz este cazul „agentului de influență”, care nu mai are din păcate nimic comun, aproape nimic comun, nici cu *omul de bine*, nici cu *omul de înțeles*, darămite cu *cazul*, în sensul că *agentul de influență*, chiar dacă a fost cândva și este un om de talent, el a făcut pactul cu Diavolul, el a semnat un angajament pe care-l plătește. Când e vorba de un om de talent, pentru mine cel mai bizar și cel mai tragic rămâne acest caz: al agentului de influență. Eu cunosc câțiva, n-are rost să-i numesc aicea, cunosc nu câțiva, cunosc destui, și pentru mine totdeauna a fost întrebarea: cum de-au putut ajunge aici? Fiindcă dacă un om fără talent se pune în slujba unei categorii a răului, eu nu văd nimic bizar în asta, nimic ciudat. Neavând talent, el trebuie să suplinească această lipsă și trebuie să facă altceva pentru a parveni, pentru că el este un parvenit. Și-atunci trebuie să plătească cu ceva. Deci, pe mine, de pildă, dacă vrei să vă dau așa niște nume, nu m-a interesat niciodată de ce face un lucru cu totul împotriva intereselor culturii române un om, să spunem, ca Paul Anghel sau un om ca Corneliu Vadim Tudor sau un om ca Artur Silvestri. Ei n-au ce face altceva. Ca să fie în această cultură care este dirijată așa cum este, în lipsa talentului trebuie să facă altceva. Pe mine mă interesează și problema pentru mine este: cum pot sluji această putere și pot deveni agenți de influență oameni care au de la natură, de la Divinitate, de unde vine, o vocație artistică care nu se găsește pe toate drumurile¹.

Textul lui Tudoran rămâne unul de reper, între puținele luări de poziție critice, directe și deschise față de tarele ideologice prezente atât de evident în lipsa de reacție a populației, în general, și a intelectualității, în special, în a doua perioadă a regimului comunist din România.

Disidența de partid a fost o Fata Morgana în România comunistă. Nu e locul aici și nici nu dispunem de spațiu editorial pentru a intra în detalii. Foarte interesantă este perspectiva unui aderent la Mișcarea pentru drepturile omului, pentru felul în care se raportează la fondul mental și emoțional al vremii:

Sunt puțini și ușor de îndreptat, chiar dacă sunt aparent puternici. Să nu ne temem că vom fi luați în derădere, ca disidenți, de cine știe ce glumeți. Această nefastă înclinație spre haz ieftin, pe care o slăvim atâta, nu e proprie poporului nostru; este și ea din import și ne-a adus numai necaz și bețele ca tot ce a venit de acolo.

Pe vremuri, românii puneau mâna pe sabie; acum se țin de burtă, arătându-se cu degetul unul pe altul, mulțumiți că vecinul este mai necăjit decât ei.

De altfel, calificativul de disident nu este propriu acestei *mișcări de rostire a adevărului* [subl. m., F.B.] ce se înfiripă acum. Disidentul este cineva ale cărui principii diferă de cele ale

1. Interviuul integral este disponibil la <https://romania.europulibera.org/a/vlad-georgescu-%C3%AEn-dialog-cu-dorin-tudoran-actualitatea-rom%C3%A2neasc%C4%83-29-august-1985-archiva-podcast-radio-europa-libera/30499634.html>, accesat la 31.03.2020.

majorității oamenilor în mijlocul cărora trăiește. A rosti adevărul, a da glas părerii tuturor, aceasta înseamnă a fi în ton cu părerea nerostită a majorității. Deci nu poate fi disident. Disidenții sunt acei puțini despre care am vorbit mai sus, care măsluiesc realitatea de dragul intereselor proprii, care susțin neadevărul pentru a justifica așa-zisa activitate care îi ține în fotoliile lor comode, de care nu vor să se despartă cu niciun chip, care, speculând micile temeri, legate de propria existență imediată a bietului contribuabil, îl silesc să joace în hora lor¹.

În iarna-primăvara anului 1977, cei care au avut curajul să semneze Scrisoarea Goma (adresată Conferinței de la Belgrad²) aveau așadar sentimentul că rostesc adevărul, ceea ce însemna nu doar mai mult, ci și, structural, ceva diferit de atitudinea unui „disident” (de partid, așa cum percepeau oamenii fenomenul disidenței) sau a unui „rezistent prin cultură”. Sau, conform expresiei singurului martor în viață al Grupului Canal 77, Radu Negrescu-Suțu: „Regăsirea demnității de om”³.

Confuzii funcționale și opțiuni inconsecvente

„Nu poți rămâne inteligent sub imperiul ideologiei.”⁴

Alain Besançon

Câteva confuzii funcționale:

1. Orice formă de rezistență (reală sau inventată?) ori de pedeapsă (detenție, deportare, domiciliu obligatoriu, arest la domiciliu, degradare profesională etc.) este echivalentă cu „disidența”;

1. Scrisoarea actorului Victor Mavrodineanu către Paul Goma, prin care s-a solidarizat cu Mișcarea pentru drepturile omului (ulterior s-a dezis, sub „influențarea pozitivă” a Securității); cf. DUL nr. 2217, vol. 6, ff. 348-350 r-v.

2. „Oricare ar fi statele în care acțiuni antiomane au provocat această Conferință, protestăm împotriva tuturor formelor de opresiune – fizică, morală, intelectuală –, forme prin care în închisori politice, în lagăre, în spitale de psihiatrie, în GULAG-uri mai vechi sau mai noi, prin violență și minciună se calcă în picioare noțiunile de libertate și demnitate. În cadrul dictaturilor contemporane, formele esențiale ale manifestărilor individuale și sociale (artă, cultură, știință, crezurile politice și religioase, conștiința națională) devin cuvinte goale în slujba propagandei ideologice a dictaturilor respective. Pe de altă parte, drepturile garantate prin legile interne și convențiile internaționale ratificate de guvernele statelor totalitare nu sunt respectate: articolele din Constituția RSR referitoare la drepturile civice (art. 17), dreptul la muncă (art. 18), dreptul la instruire (art. 21), la asociere (art. 27), libertatea cuvântului, a presei, a întrunirii, a mitingurilor, a demonstrațiilor (art. 28), libertatea conștiinței (art. 30), inviolabilitatea persoanei (art. 31), a domiciliului (art. 32), secretul corespondenței și al convorbirilor telefonice (art. 33). De asemenea, nu este respectat dreptul la liberă circulație a persoanelor, a ideilor, a informației, iar dreptul la cetățenie este transformat într-o obligație cure nu servește cauzei progresului”; fragment din Scrisoarea deschisă adresată participanților la Conferința de la Belgrad, textul integral în Paul Goma, *Culoarea curcubeului 77 (Cutremurul oamenilor)*, Ratio et Revelatio, Oradea, pp. 95-97.

3. Apud Flori Bălănescu, *Grup Canal 77. „Paraziții sociali” și Mișcarea Goma pentru drepturile omului (studiu de caz)*, Ratio et Revelatio, Oradea, 2015, p. 151. De mare impact este filmul documentar *Grup Canal 77*, realizat de regizorul Dragoș Zămoșteanu, 2019.

4. Alain Besançon, *Nemurirea secolului. Despre comunism, nazism și unicitatea „Șoah”-ului*, traducere de Mona Antohi, Humanitas, București, 2015, p. 39.

2. supraviețuirea cotidiană însemna rezistență la comunism și, pe cale de consecință, „disidență”;
3. „rezistența prin cultură” a fost o formă de rezistență la comunism („membrii” ei au câpătat după 1990 aură de disidenți/opozanți);
4. „onestitatea intelectuală” a fost o formă de rezistență la comunism, o formă subînțeleasă de disidență.

„În regimul comunist, care revendică și impune monopolul informației, al gândirii și al expresiei, cei care manifestă opinii diferite sunt considerați disidenți și *își riscă existența* [subl. m., F.B.]”, se scrie în *Dicționarul comunismului*¹. Textul despre disidență începe cu citarea lui Vladimir Bukovski, care îi definea astfel pe disidenți în 1978: „Cei pe care îi numiți «disidenți» nu sunt decât niște oameni ca toți ceilalți, care însă au învățat să raționeze cu mintea lor, și nu bazându-se pe vreo schemă prestabilită [...]. Ceea ce face din cineva un disident este armonia dintre cuvintele și viața lui, pe de o parte, și convingerile lui, pe de altă parte”².

O nouă boală mintală în comunism – opoziția³

Un exemplu de informații verificabile din punct de vedere istoric alături de unele confuzii îl constituie răspunsul dat de Vladimir Tismăneanu în cadrul unui interviu realizat de Nicolae Coande. Acesta din urmă formulează o întrebare ce pune în discuție nu doar epoca postde-jistă lipsită de adrenalina libertății până la Paul Goma, ci și sindromul turnului de fildeș care îl subîntinde:

N.C. S-a auzit de atâtea ori lamentația cărturarilor români: n-am avut un Havel, n-am avut un Michnik. Pe de altă parte, elita culturală română n-a sesizat că n-am avut nici măcar un Imre Nagy, un Gomulka sau un Dubček, oameni extrem de pragmatici și nu neapărat intelectuali cu pretenții de a lăsa opere în urma lor. [...] Cum să dai un Havel sau un Michnik când intelectualii noștri, cu mici excepții, nu au intrat în război fațis cu puterea...?⁴

Răspunsul lui Vladimir Tismăneanu are mai multe niveluri, care ne permit o discuție aplicată asupra formelor de opoziție/disidență românești, precum și a unora dintre confuziile des întâlnite. Am ales acest exemplu deoarece V. Tismăneanu este unul dintre cei mai cunoscuți și citați analiști ai comunismului românesc:

1. „au existat voci ale rezistenței morale în raport cu totalitarismul” – destul de greu de identificat ce înseamnă rezistență morală, dacă aceasta este o trăsătură obișnuită a disidentului/opozantului sau a românilor în comunism;

2. „acțiuni disidente”: „de la Paul Goma la Dorin Tudoran, de la Doina Cornea la grupul ieșean (Dan Petrescu, Liviu Antonesei, Alexandru Călinescu, Sorin Antohi, Luca Pițu, Liviu Cangeopol, și nu i-am numit pe toți), protestul antitotalitar a existat și în România” – expresiile „acțiuni disidente” și „protest antitotalitar” par să fie unul și același lucru, în ciuda faptului

1. Stéphane Courtois (coord.), *Dicționarul comunismului*, ed. cit., p. 224.

2. *Ibidem*.

3. Trimitere la cartea albă semnată de Vladimir Bukovski – *Une nouvelle maladie mentale en URSS: l'opposition*, Éditions du Seuil, Paris, 1971.

4. Toate citatele din acest decupaj care nu au trimitere în subsol sunt din Nicolae Coande, *Celălalt capăt (interviuri)*, Curtea Veche, București, 2006, pp. 166-167.

că prima expresie are o formă versatilă, în timp ce a doua sugerează manifestări bine delimitate; „de la... la...” îi integrează pe cei numiți în aceeași categorie, deși există diferențe de substanță și de nivel între ei;

3. „spre a reaminti o teză a lui Mihai Botez, alt important disident, lipsa de vizibilitate a societății civile nu înseamnă inexistența ei la un anumit ceas istoric” – societate civilă înseamnă chiar vizibilitate, prezență activă, publică, informare și recunoaștere, asumare a consecințelor, ceea ce în România s-a întâmplat rar și aproape fără urmări pozitive; expresia „alt important disident” îl aliniază pe Mihai Botez într-un șir de disidenți ce se dorește a fi lung. În realitate, Mihai Botez este, asemenea lui Paul Goma – dar din altă perspectivă –, singular. El exprimă limpede ce înțelege prin „intelectual est-european”, în primul rând:

intelectualul înseamnă *libertate* de gândire fără tabûuri, de expresie, fără constrângeri, de circulație, fără bariere ș.a.m.d.; atitudinea critică este de asemenea o caracteristică intrinsecă a neliniștii intelectuale. Expresia „intelectual critic” ar trebui probabil percepută ca o tautologie, deoarece intelectualii au fost și sunt, prin definiție, critici ai societății în care trăiesc [...] mulți intelectuali au acceptat, în fapt, invizibilul „contract social” oferit de regimul de tip sovietic: obediență în schimbul unei vieți profesionale normale (dacă nu chiar sprijinită de stat, ce își arogă și rol de Mecena). Dar, în același timp, au fost și intelectualii care au pus în discuție ori chiar au respins oferta puterii. Istoria arată că intelectualii au constituit principala, dacă nu unica sursă de critică a regimului comunist (în URSS, RDG, Cehoslovacia ori România) – și dacă prin disident înțelegem, odată cu Medvedev, „un cetățean care nu este de acord cu fundamentele ideologice, politice, economice ori morale pe care se întemeiază societatea în care trăiește, proclamându-și deschis acest dezacord și demonstrându-l în fața compatrioților săi și a statului”, atunci, în termeni generali, disidenții din țările comuniste vin în special din rândurile intelectualității¹.

Perspectiva din 1988 a lui Mihai Botez rămâne valabilă, cu rezerva că în România criticii regimului comunist cu manifestări deschise pot fi numărați foarte repede. În ce privește monopolul pe disidență deținut de intelectuali în alte țări comuniste, în România există un caz exemplar de disidență de partid din mediul muncitoresc: Vasile Paraschiv (purând constituția și statutul partidului în geantă) și-a manifestat deschis critica față de regimul comunist, motiv pentru care a ajuns de mai multe ori în arestul Miliției sau al Securității, fiind anchetat dur, internat și torturat în azile psihiatrice². Paraschiv s-a retras din partid în 1968; prin urmare, atitudinea sa vehement critică față de partid este mai degrabă una de opoziție consecventă.

Analiza de prospectologie din 1987 a lui Mihai Botez, coroborată cu alte tipuri de texte (jurnale, memorii, literatură biografică), poate integra o viziune destul de unitară asupra comportamentului și mentalității antedecembriste recurente. De exemplu, Botez pune (destul de reținut) problema relației dintre dorința de a publica a scriitorilor și reflexele amonale pentru a atinge acest scop:

Spre a obține publicarea unui roman cu pagini cenzurabile, scriitorii preferă să utilizeze presiuni personale și jocuri de influență pentru fiecare carte în parte; a cere abrogarea cenzurii ori modificarea mecanismelor de aprobare a editării unei cărți li se pare mult mai puțin eficient.

1. Mihai Botez, *Intelectualii din Europa de Est (Intelectualii est-europeni și statul național comunist) – Un punct de vedere românesc*, Editura Fundației Culturale Române, București, 1993, pp. 50-52.
2. Rememorează detaliat experiența sa cu instituțiile represive în *Lupta mea pentru sindicate libere în România. Terorismul politic organizat de statul român*, Polirom, Iași, 2005, și în *Așa nu se mai poate, tovarășe Nicolae Ceaușescu! (Memorii după 20 de ani)*, Curtea Veche, București, 2007.

Rezultatele nu sunt totdeauna rele. Voi recunoaște că în cele din urmă sub cenzură se publică și literatură bună, cu destule pagini curajoase și chiar nonconformiste. Ceea ce îmi pare esențial însă, în contextul de față, este acceptarea sistemului cenzurii¹.

În ciuda faptului că însuși Mihai Botez s-a limitat la o critică *de birou*, care nu a atras din partea organelor măsuri dure (arest, anchetă contondentă, condamnare), ci doar marginalizare, în sensul de izolare, de retrogradare, acesta resimte absența unei gestici opozante din partea intelectualității (scriitorilor). O atare gestică începuse în 1971 cu publicarea în Germania a romanului *Ostinato* al lui Paul Goma. Prin urmare, refuzul cenzurii, nu tacit, ci cu urmări. Tot în 1971 se mai poate pune problema reacției critice a lui Nicolae Breban după anunțarea Tezelor lui Ceaușescu, noua „revoluție culturală”, o reacție greu de încadrat, venind din partea unui membru supleant al CC al PCR, care a avut cu oficialitățile politice și culturale o relație imposibil de redat în câteva rânduri².

4. „Nu-i putem uita pe Gabriel Andreescu, Mircea Dinescu, Radu Filipescu, pe intelectualii critici din Brașov (Vasile Goga, Leonard Oprea), ori «grupul de acțiune Banat».” Reținem în această discuție pe Gabriel Andreescu³ și pe inginerul Radu Filipescu⁴, ambii anchetați de Securitate și închiși politic în anii '80 pentru scrierea unor texte critice sau pentru colportarea de manifeste „dușmănoase”; Mircea Dinescu a devenit disident după publicarea în *Libération* a unui interviu în care critica regimul, pe 2 februarie 1989⁵; în ceea ce privește Aktionsgruppe Banat, 1972-1975, format din Albert Bohn, Rolf Bossert, Werner Krenn, Johann Lippert, Gerhard Ortinau, Anton Sterbling, William Totok, Richard Wagner, Ernest Wichner, unul dintre membri, W. Totok, spune că a fost gruparea „unor tineri autori care în mod programatic încercau să creeze o literatură neconvențională, angajată în sensul adevărat al cuvântului, axată pe o perspectivă declarat social-critică, opusă unui estetism

1. Mihai Botez, *Românii despre ei înșiși*, Litera, București, 1992, p. 19.

2. După 1971, deși „marginalizat”, lui N. Breban i-au apărut mai multe cărți, inclusiv, în teribilul an 1977, romanul *Bunavestire*.

3. Pentru detalii despre activitatea de opozant a lui G. Andreescu, *Spre o filosofie a disidenței*, Litera, București, 1992.

4. Pentru detalii, Herma Köpernik Kennel, *Jogging cu Securitatea*, traducere de Nora Iuga, prefață de Ana Blandiana, Universal Dalsi, București, 1998.

5. Semnatarii unor scrisori deschise de solidarizare au căpătat la rândul lor o aură de disidenți (unii dintre ei erau de atunci recunoscuți ca atare, pe bună dreptate): „Victor Felca consemnează în *Jurnalul său*: «Șapte personalități ale scrisului nostru i-au adresat președintelui Uniunii Scriitorilor o scrisoare în care iau apărarea lui Mircea Dinescu, rămas fără serviciu și mereu șicanat de autorități în urma interviului său (cu inflexiuni pamphletare) publicat în străinătate. E o manifestare expresă de simpatie față de poetul *recalcitrant*. Semnatarii se numesc Geo Bogza, Șt. Aug. Doinaș, Dan Hăulică, Oct. Paler, Andrei Pleșu, Al. Paleologu și Mihai Șoraș”; de asemenea, „protestul” mai multor oameni de cultură, atât din țară, cât și din exil, difuzat de Radio Europa Liberă, în care exprimă „deplina solidaritate cu poezii Mircea Dinescu și Dan Deșliu, persecutați de către autorități pentru vina de a-și fi făcut datoria de cetățeni și de scriitori, exprimându-și public opinia asupra treburilor cetăției. De asemenea, protestăm cu vigoare împotriva persecuțiilor polițienești la care sunt supuși scriitorii Dan Petrescu și Liviu Cangeopol, împotriva surghiunirii din București a eseistului și filosofului Andrei Pleșu, împotriva punerii la index a unor scriitori precum Ana Blandiana și Aurel Dragoș Munteanu, acesta din urmă pentru că a luat atitudine publică în legătură cu sistematizarea satelor, distrugerea patrimoniului național, discriminările etnice și lipsa de libertate religioasă”. Cf. Buletin de știri din 10 aprilie 1989 al Radio Europa Liberă, disponibil la <https://romania.europalibera.org/a/buletin-de-stiri-10-aprilie-1989/29870986.html>, accesat pe 14 martie 2020.